

Søyle og pøyle – utviklingen av -øyl- i norsk

Sverre Stausland Johnsen & Luca Lukas

25. november 2022

Diftonger i gammel- og nynorsk

- Gammelnorsk: *ei, au, øy*
- Moderne norsk:
  - bevart:
stein   laus   røyk
  - monoftongert:
stēn   lōs   rōk
  - delvis bevart og monoftongert

Den lydrete utviklingen av noen sekvenser er fortsatt uklar, en av dem er *-øyl-*.

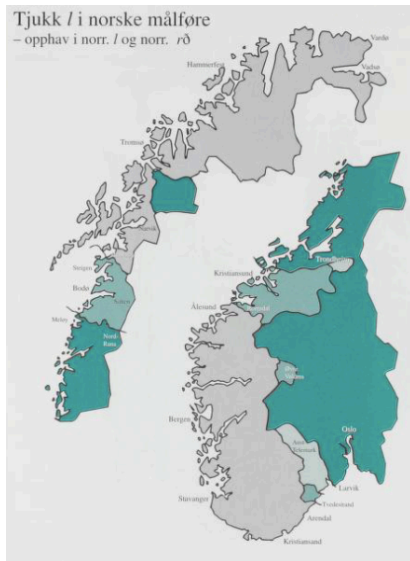
Tjukk I

Gammelnorsk $l \rightarrow \text{f}$ i mange pre- og postvokaliske kontekster.

Tjukk l i moderne norsk:

- Finnes i de fleste østnorske målføra
- Forekommer etter de fleste lange vokaler
- Forekommer ikke etter /i:, ei/
- Forekommer sjeldent etter /e:, y:, øy/

(Skjekkeland 1997:91)

Tidligere bemerkninger om -øyl/-

Alle tidligere bemerkninger er kun basert på ordet *søyle*.

- Larsen 1907: «*søle* har almindelig enkelt vokal på Østlandet, da Østlandet synes at ha overgang til enkelt vokal foran [...] *ʃ*» (s. 63).
- Kolsrud 1932: *øy* finnes ikke før *ʃ* i romeriksmålet (s. 37).
- Hoff 1946: foreslår at *øy* i *søyle* «kanskje forenkles lydrett» til *ø* i Indre Østfold (s. 161).

...men ingen har tidligere gjort en systematisk undersøkelse av den lydrette utviklinga til *øyl*.

Forskningsspørsmål

Hva er den lydrette utviklingen til *-øyl-* i de norske målføra?

Opphavlig *-øyl-* finnes hovedsakelig i tre ord:

- *Søyle* 'mudder, skittent vann, fuktig jord'
- *Pøyle* 'vasspytt, søylepytt, vassmyr, kulp'
- *Bøyla* 'belje, brøle' eller 'skjære grimaser, skule'

- **søyle**

Agder, Vest-Telemark, Jæren, Ryfylke, Voss, Indre Sogn, Sunnfjord, Nordfjord og Sunnmøre. Også i Troms og Aust-Finnmark

- **sø̊le**

Aust-Telemark, Vestfold, Østfold, Romerike, Ringerike, Numedal, Hallingdal, Hedmark, Valdres, Østerdalen, Nordmøre, Sør-Trøndelag, Fosen og Helgeland

- **søẙle**

Vestfold og Øst- og Nedre Telemark

- **søgg̊le**

Gjerstad og Vegårshei (Agder)

- **pøyl**

Indre Sogn, Lofoten, Setesdal, Vest-Telemark

- **pøyle**

Agder, Dalane, Ryfylke, Hardanger, Sunnhordland, Nordhordland, Indre Sogn, Sunnfjord, Sunnmøre, Lofoten, Vesterålen

- **pøļ**

Østfold, Hadeland, Grenland, Valdres, Nordmøre, Sør-Trøndelag, Fosen, Innherad, Lierne, Helgeland

- **bøyla**

Vest- og Øst-Telemark og Setesdal

- **bøŕe**

Hedrum, Vestfold, og i Østfold

- **bøye**

Øst-Telemark

Søyle, pøyle og bøyla i de norske målføra:

- *søyle, pøyle og bøyla* i vestnorske målføre
- *sø̊lte, pø̊lt og bø̊lte* i østnorske målføre
- *søyte og bøyte* i Vestfold og Øst- og Nedre Telemark, langs tjukk l-isoglossen

Funn: østnorsk

Øy er monoftongert før tjukk l uavhengig av om målføra ellers har monoftongert øy eller ikke.

Østnorske målføre med monoftongering av øy:

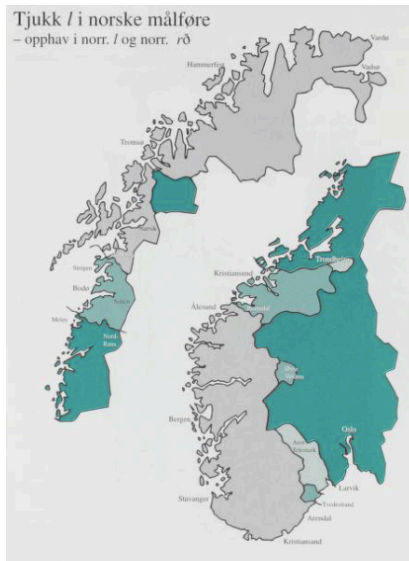
- røk - søte

Østnorske målføre med bevart diftong øy:

- røyk - søte

Funn

Vi ser en klar sammenheng mellom tjukk l og monoftongering av øy.

Analyse

Lydrett utvikling av -øyl- i
målføre med tjukk l:

Steg 1:

øyl → øyʔ

Dette steget er fortsatt bevart i
målføra der vi finner formene
søyʔe og bøyʔe.

- Å kombinere en trang fremre vokal med en retrofleks flap er artikulatorisk “vanskelig”
- Vi finner stort sett ikke *iɭ og *yɭ i norsk
- Derfor har y i diftongen øy blitt senket foran tjukk l

Steg 2:

øyɭ → øøɭ → ø̯ɭ

Oppsummering

Utviklingen av -øyl-:

- Dialekter som ikke har utviklet tjukk l, har bevart den opphavlige diftongen øy.
- Dialekter med tjukk l utviklet tjukk l også etter øy.
  - Øy har deretter blitt monoftongert i de fleste målføra.